

GERAK TARI DALAM PERUBATAN TRADISI *BARASIK* MASYARAKAT BISAYA DI BEAUFORT, SABAH

Musnin Misdih

ABSTRAK

Barasik ialah satu istilah bagi menjelaskan tatacara pemujaan semangat ke atas pesakit untuk menghalau gangguan makhluk halus dengan cara mempersembahkan hidangan kepada entiti berkenaan. Di Beaufort, Sabah, *babalian* menggunakan gerak tari sebagai cara pemujaan bagi menghalau makhluk halus yang mengganggu pesakit. Masyarakat Bisaya tradisional percaya bahawa sebarang musibah atau penyakit seperti hilang ingatan, lemah semangat, lemah seluruh badan dan demam berpunca daripada gangguan roh orang mati atau makhluk halus yang menjadi penunggu sesuatu kawasan yang dipanggil *mitogom*, iaitu tempat bersemayamnya makhluk halus. Justeru, *barasik* adalah pengubatan cara tradisi yang dipraktikkan pada satu ketika dahulu dengan menggunakan khidmat bomoh yang dikenali sebagai *babalian*. *Babalian* akan *mansayau* sambil membaca jampi. Gerak tari *babalian* ini disebut oleh masyarakat Bisaya sebagai *sayau babalian*. Artikel ini akan menjelaskan kaedah perubatan melalui gerak tari *barasik* dan resitasi mantera yang digunakan.

Kata kunci: *Barasik, babalian, mantera, mitogom, sangkuban.*

ABSTRACT

Barasik is a term for describing the spirit of worship to the patient to drive off the disturbance of a creature by offering a meal to a subtle creature among the Bisaya ethnic in Sabah. *Babalan* is a dance that is believed to ward off illnesses by dispelling subtle creatures that disturb the patient. Traditional Bisaya communities believe that any misfortune or illness such as memory loss, weakness, weakness of the whole body and the fever stems from the disruption of the soul of the dead or the subtle beings who are the gatekeepers of *mitogom*, the residence of subtle creatures. This method of treatment is traditionally practiced in the past by using a bomoh service known as *babalian*. The *babalian* will utter a spell or *mansayau*. The whole ceremony involves dance and uttering of spells called *sayau babalian*. This article will describe and analyse the method and the dance movements as well as the casting of spells that are included in this form of folk healing ritual.

Keywords: *Barasik, babalian, ritual dance, Mitogom, spells.*

PENDAHULUAN

Perbomohan merupakan salah satu institusi sosial yang penting dalam masyarakat Melayu tradisional (Mohd. Taib Osman, 1989: 178). Bomoh yang juga dikenali dengan panggilan dukun atau pawang mempunyai kepakaran atau kebolehan yang luar biasa, iaitu dapat berhubung dengan makhluk halus atau kuasa ghaib menerusi mantera sebagai perantara. Mantera dikenal sebagai “*a prayer-charm*” ataupun formula magis (Gimlette, 1939a, 1983b), beliau menterjemahkannya sebagai jampi. Harun Mat Piah (1989: 478) mentakrifkan mantera sebagai jampi, serapah, tawar, sembur, cuaca, puja, seru, tangkal dan lain-lain. Mantera dilihat sebagai kata-kata puitis dalam tradisi lisan masyarakat Melayu tradisional.

Kaum Bisaya terdapat di daerah Beaufort, Kuala Penyu, Menumbok, Sipitang dan Wilayah Persekutuan Labuan, selain di beberapa daerah lain di negeri Sabah. Proses penghijrahan, perkahwinan dan peluang pekerjaan yang terdapat di kawasan lain menjadi faktor utama berlakunya taburan penduduk Bisaya. Menurut Jabatan Perangkaan Malaysia, jumlah masyarakat Bisaya meningkat dari dekad ke dekad. Pada tahun 1921, jumlah penduduknya hanya seramai 7,092 orang, manakala pada tahun 1980, peningkatannya agak ketara, iaitu seramai 20,000 orang dan pada tahun 2010 meningkat seramai 36,505 orang.

Masyarakat Bisaya di kawasan Lembah Padas dan Klias merupakan kaum peribumi asal yang telah menetap di situ sejak beratus-ratus tahun lamanya. Mereka dikatakan mempunyai perhubungan dan pertalian dengan masyarakat Bisaya di Limbang, Sarawak. Sebelum kedatangan Islam, masyarakat Bisaya amat mempercayai kuasa-kuasa alam dan kuasa ghaib yang mempunyai kaitan dengan kepercayaan terhadap hantu, jembalang dan sihir. Hal ini selari dengan pernyataan berikut:

They inhabit the lower waters of the Padas and Kalias, where they are Islam; they are also found in the Limbang, where they are Kafirs. They are very industrious, and raise herds of cattle and buffaloes with sago and paddy plantations...a handsome well-made race much fairer in complexion than the people of Brunei. They are fond of gambling and think little of blood-shed (Roth, 1896, 1:20).

Peranan Babalian dalam Masyarakat Bisaya

Dalam masyarakat Bisaya, *babalian* berada di tempat yang tinggi dalam hierarki masyarakat dan memainkan peranan penting dalam perubatan tradisional. *Babalian* mempunyai kepakaran luar biasa dan mendapat petunjuk dari Yang

Maha Kuasa dengan meresitasi mantera untuk tujuan menyembuhkan pelbagai jenis penyakit. *Babalian* berkeupayaan menyembuhkan segala penyakit akibat daripada kedengkian orang lain seperti *nailangan*¹, *buyun-buyunan*² dan *ulubalang*.³ Menurut informan, penyakit *nailangan* boleh disembuhkan dengan ayat-ayat suci yang terdapat dalam al-Quran. Khidmat *babalian* dan manteranya juga diperlukan untuk memikat hati seseorang melalui mantera pengasih atau *pugai*⁴. Selain itu, ia juga memainkan peranan dalam menjaga keselamatan masyarakatnya yang mahukan keselamatan dan perlindungan daripada ancaman seseorang yang dengki atau tidak menyukainya. Dalam hal-hal harian, *babalian* diperlukan oleh nelayan yang hidup bergantung kepada hasil laut. Keselamatan sangat diutamakan oleh mereka, terutama daripada gangguan hantu laut. Dalam hal ini, mereka mengadakan ritual sebagai aktiviti menjamu hantu laut.

Lazimnya, masyarakat Bisaya tradisional percaya bahawa kebanyakan musibah atau penyakit berpunca daripada gangguan makhluk halus atau roh orang mati yang dipanggil *mitogom*.⁵ Bagaimanapun, kawasan *mitogom* ini dipercayai mempunyai kuasa yang boleh mendatangkan kebaikan atau keburukan kepada mereka. Oleh itu, penduduk kampung akan mendirikan pondok khas di kawasan tersebut untuk menghormati makhluk halus yang dianggap berkuasa itu. Di atas pondok tersebut sekapur sirih ditinggalkan untuk dipersembahkan kepada makhluk halus. Mereka juga percaya bahawa sesiapa sahaja yang merobohkan pondok tersebut akan mendapat musibah seperti jatuh sakit. Bagi kawasan tebing sungai yang dianggap sebagai *mitogom* pula, penduduk kampung yang melalui kawasan tersebut harus singgah sebentar di sungai berkenaan untuk membasuh muka agar terlindung daripada kejahatan makhluk halus. Oleh itu, jika ahli keluarga sakit, maka mereka percaya bahawa penyakit tersebut disebabkan oleh perbuatan makhluk halus iaitu iblis dan jin. Kemungkinan seseorang yang jatuh sakit itu berpunca daripada keteguran iblis, roh leluhur atau telah melakukan sesuatu kegiatan yang menimbulkan kemarahan makhluk halus seperti merosakkan *mitogom* dan sebagainya. Mereka akan menggunakan khidmat *babalian* untuk merawat pesakit berkenaan.

Babalian dipercayai mempunyai pelbagai ilmu atau kemahiran untuk *mamadinding*,⁶ *mamajaka*,⁷ *batanung*⁸ atau *mangimpun*,⁹ dan dapat menyembuhkan penyakit angin.¹⁰ Penyakit angin pula boleh mengakibatkan pelbagai penyakit lain. Antaranya seperti penyakit *nyaru*,¹¹ *galap*,¹² *sawan lasu*,¹³ *siludung lasu*, *sawan tarik*,¹⁴ *bongil*,¹⁵ penyakit kulit (*paramai* dan *seliut*), *magusai*,¹⁶ *balatiarap*,¹⁷ *burut*¹⁸ *mitogom*,¹⁹ *salaud*,²⁰ *seruang*,²¹ *balasan*,²² *merangkapi*,²³ *cuca tawar*²⁴, *ambun*,²⁵ *angin gargasian*,²⁶ *angin pontianak*,²⁷ *penanggalan kepala*,²⁸ *babaya*,²⁹ *pirangkapi*,³⁰ dan *balasan api*.³¹

Kaedah rawatannya boleh dilakukan dengan cara membaca jampi serapah atau cara memandikan³² pesakit melalui acara *barasik*. Menurut informan,³³ upacara *barasik* adalah kaedah rawatan kepada mangsa yang diganggu makhluk halus. Menurutnya lagi, kaedah rawatan ini menggunakan khidmat *babalian* melalui cara rundingan dan perjanjian dengan orang halus.

Gerak Tari dalam Pengubatan *Barasik*

Kaedah *barasik* ini lebih mendekati kaedah pemulihan semangat ke atas pesakit dan menghalau gangguan makhluk halus dengan mempersembahkan hidangan atau jamuan kepada mereka. *Barasik* biasanya dibuat semalaman, kecuali jika berlaku *gundala*.³⁴ Akibatnya, acara ini diteruskan sehingga tiga malam berturut-turut. Kelengkapan yang diperlukan dalam *barasik* adalah seperti berikut:

- i) Hidangan untuk makhluk halus yang terdiri daripada beras kuning, semangkuk air, telur, halia merah, cekur, ketupat, sirih dan pinang.
- ii) *Sangkuban*: *Sangkuban* adalah balai yang diletakkan di ruang tengah yang dibentuk daripada pelbagai jenis bunga yang harum dan dipercayai disukai oleh makhluk halus. Balai ini turut dihiasi dengan anyaman berupa ketupat daripada daun kelapa, mayang pinang dan bunga-bunga.
- iii) Balai yang diletakkan di tengah ruang tamu dihiasi dengan pelbagai jenis bunga.
- iv) Mayang pinang, kipas tangan dan sehelai kain menyerupai selendang pula dibawa oleh *babalian* dalam *mansayau* atau menari.
- v) Pelbagai jenis bunga seperti bunga raya, bunga senduduk dan *rarasan*.³⁵
- vi) Gong, gendang dan *kulintangan*.
- vii) Kemenyan, *kubamban*, beras kuning, semangkuk air, telur, halia merah, cekur, ketupat, sirih dan pinang.
- viii) Perahu kecil yang dibina daripada nipah yang disebut sebagai biduk yang berfungsi sebagai simbol *barajung*³⁶ atau belayar.

Hidangan untuk makhluk halus diletakkan di *sangkuban* yang dihiasi dengan daun kelapa dan beberapa bahan lain seperti anyaman ketupat, mayang pinang dan bunga-bunga. *Babalian* yang lengkap memakai tanjak dan tutup muka akan membacakan jampi mantera. Selepas itu, *babalian* akan *mansayau*³⁷ atau menari-nari sambil membaca jampi. Gerak tari *babalian* ini disebut oleh orang Bisaya sebagai *sayau babalian*³⁸ atau tarian *babalian* (Rajah 1).

Gerak tari	Deskripsi	Spiritual
i) Gerak tangan ii) Gerak tangan dan sapu tangan iii) Gerak tangan dan kipas	Mengadaptasi sumber alam seperti gerak tangan burung terbang, sulur menolak angin, pergerakan akhir-gajah lambung belalai.	Memanggil makhluk halus turun ke bumi dengan menggunakan sapu tangan berwarna kuning. Perlambangan pada warna kuning mewakili kumpulan makhluk halus. Gerak tangan menggunakan kipas menunjukkan <i>babalian</i> sedang berunding dengan makhluk halus supaya semangat pesakit dipulih dan penyakit dapat diubati.
Gerak badan	Badan bergerak ke hadapan mengelilingi <i>sangkuban</i> . Arah pusingan ke kanan dan ke kiri dan dibuat secara berulang-ulang.	<i>Babalian</i> melakukan pergerakan badan fizikalnya. Gerak ini adalah reaksi, respons dan komunikasinya dengan makhluk halus. Sekiranya rundingan tidak dapat dicapai, maka <i>babalian</i> melakukan pergerakan lebih lama secara berpusing-pusing dengan gerak tarinya sendiri.
Gerak bahagian kaki	Merupakan gerak asas tari tradisi seperti: kaki berjengket, kaki bergesel atau sambil bergerak melakukannya. Kaki bergerak seperti campak lenggang, berjalan depan belakang dan bergerak ke kiri serta ke kanan.	Pergerakan kaki mengelilingi <i>sangkuban</i> dan pesakit sambil menari dan membaca jampi serapah. Beberapa ragam tari kaki <i>babalian</i> dalam usahanya memujuk, merayu dan memohon pertolongan dengan makhluk halus. Setiap ragam tari pada kaki mempunyai maksud tertentu dalam komunikasinya dengan alam ghaib. Rentak dan jenis gerak tari serta bahasa makhluk halus hanya difahami oleh pembantunya yang dipanggil Malim.

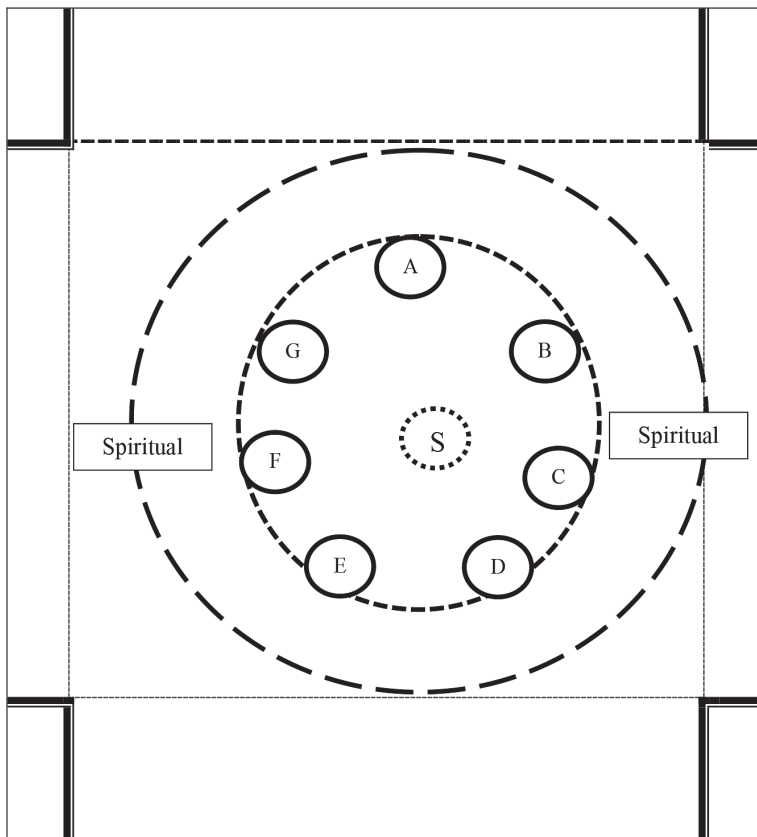
Rajah 1 Pergerakan tari *babalian* dalam upacara *barasik*

Gerak tari yang dibentuk lazimnya berdasarkan gerakan-gerakan khusus dan mempunyai kaitan dengan komunikasi antara *babalian* dan makhluk halus. Alat bunyian atau *bagandang* diketuk semasa upacara ritual berlangsung bertujuan untuk memujuk atau menghalau makhluk halus yang mengganggu kehidupan mereka. Hidangan makanan khas kepada makhluk halus juga disediakan. Dalam upacara ini, *babalian* dan dua orang pembantunya yang disebut *malim* bergerak mengelilingi pesakit sambil menari dan membaca mantera. *Malim* berperanan sebagai perantara *babalian* dengan keluarga pesakit. Selain itu, *malim* bertanggungjawab memastikan semua bahan kelengkapan dalam acara ini disediakan dengan cukup sempurna.

Babalian berkomunikasi dengan makhluk halus menggunakan bahasa mereka. Ketukan alat muzik tradisi berhenti seketika untuk memberi ruang *babalian* untuk berunding melalui mantera. Selepas *babalian* berkomunikasi

dengan makhluk halus, maka ketukan alat bunyi diteruskan. *Babalian* akan terus menari secara berpusing-pusing berulang kali bagi mencapai persetujuan mereka dalam rundingan sambil meneruskan proses komunikasi untuk memujuk makhluk halus mengembalikan semangat pesakit.

Gerak tari tangan dan alat seperti salendang kuning, kipas tangan serta mayang pinang merupakan aksesori yang perlu ada dalam tarian *Sayau Babalian*. Aksesori ini mempunyai unsur simbolik sebagai bahan perantara *babalian* dengan makhluk halus.

Rajah 2 Pola lantai gerak tari *Sayau Babalian*

Pola Lantai Gerak Tari *Sayau Babalian*

Rajah 2 menunjukkan pola lantai gerak tari *Sayau Babalian*. Bahagian S merujuk pada *sangkuban* yang terletak di ruang tengah pentas persembahan. *Sangkuban* berperanan menyalurkan unsur-unsur spiritual kepada *babalian* dalam tarian.

Terdapat enam nama gerak tari dalam tarian *Sayau Babalian*. Pola A adalah gerak tari *Kapui Babalian*, pola B *Kapui Daibang Kuanan*, pola C sebagai *Liput-liput*, pola D adalah *kapui dasawat daiba*, pola E *Insud-insud*, pola F *Manauk Mamanau* dan pola G sebagai *Gakud Manukad*. Pergerakan secara berpusing-pusing yang berlaku bermula daripada gerak tari A hingga ke gerak tari G atau sebaliknya daripada gerak tari G hingga ke gerak tari A. Semua ruang pola lantai dipercayai dipengaruhi oleh unsur spiritual dalam tarian.

Mantera dalam Upacara *Barasik*

Jika *babalian* mendapati seseorang pesakit itu berpunca daripada perbuatan makhluk halus yang marah kerana mengganggu kawasan *mitogom*, maka upacara *mipakan* dilaksanakan. Tujuannya adalah untuk mendapatkan persetujuan dan berbaik-baik dengan makhluk halus. Upacara *mipakan* merupakan upacara awal sebelum upacara *barasik* dilaksanakan. Perundingan antara dua pihak akan berlangsung pada masa ini. *Babalian* berperanan sebagai perantara kepada makhluk halus untuk merayu supaya menghilangkan rasa kemarahannya kepada pesakit. Sebagai perjanjiannya, *babalian* membuat jaminan bahawa pesakit tersebut tidak mengulangi kesilapannya, iaitu mencemarkan tempat *mitogom*. Berikut adalah mantera yang digunakan untuk tujuan tersebut.

Mantera 1;

*Si bara sasi
Sasi berara tajir³⁹
Tajir sasi kan unjar
Cari dia ku kan rayu
Mana ani perampuan
Di mana ani
Mana ani kan unjar
Cari dia rupawan
Tanjung pa lem ta du
Bawa mengusai guli
Ingat dulu balik arab
Cakap ku ratu arab
Dami gunung angsa
Dami kerana kamu
Nabi berara ansa
Ra sa itan*

(Sumber: Tadin bin Sinjan, bekas *babalian*, Kampung Padas Damit, Beaufort)

Sekiranya upacara *mipakan* ini tidak berjaya menyembuhkan pesakit, maka usaha lain perlu dilakukan. Upacara yang lebih besar dan lebih lama akan dilakukan melalui kaedah *barasik*.

Seorang *malim* mesti menguasai jampi mantera *barasik* dalam menjalankan tugasnya dengan sempurna. Perkara biasa yang berlaku dalam acara *barasik* ialah kelalaian *malim* semasa menjalankan tugas. Kegagalan ini mungkin berpunca daripada kesilapan *malim* akibat kekurangan bahan kelengkapan pada hidangan. Apabila berlakunya *gundala*, maka acara *barasik* diteruskan sehingga tiga malam secara berturut-turut. Peranan *malim* sebagai pembantu kepada *babalian* disebut dalam mantera berikut:

Mantera II;

*Oi juru malim si juru basa
Juru basa mambawa kabar baik
Kabar ku sampai ka da dia
Baktimu tidak takira
Manjuluk dalam hati, apa jua lakumu
Mangikut jua rayunya*

(Sumber: Tadin bin Sinjan, bekas *babalian*, Kampung Padas Damit, Beaufort)

Hidangan untuk makhluk halus diletakkan di *sangkuban* yang dihiasi dengan anyaman daun kelapa anyaman ketupat, mayang pinang dan bunga-bunga. *Babalian* berpakaian lengkap dengan tanjak dan kain penutup muka berwarna biru sambil membacakan jampi mantera. Selepas itu, *babalian mansayau*⁴⁰ atau menari-nari sambil membaca jampi. Gerak tari *babalian* ini disebut sebagai *sayau babalian*. Mantera di bawah dibaca oleh *babalian* bertujuan menyeru makhluk halus untuk hadir bagi mengesan masalah pesakit. *Babalian* mengubatinya dengan menyeru makhluk halus seperti mantera berikut:

Mantera III;

*Ikan diyu di parambungan
Ikan diyu
Pura junga
Sampar laut
Cuba tengok di param punya

Aku mulo di jaka musak
Singapura
Singapura ikan muda parambungan*

*Palambungan kariyasan
Kari kayi kala bungan
Nalu nasib ibu abang dari gadong
Gadong ka tupat
Dari manteri ka tukar patani rajin
Patani ka sukar rati
Pata hati para buat
Para buat pada si aku*

*Para buat banyaknya si nobil ati
Ka bilangan mawa sanang kariyasan
Takut saging nak si bawa wi
Kariyasan bara sabun*

(Sumber: Tadin bin Sinjan, bekas *babalian*, Kampung Padas Damit, Beaufort)

Alat bunyi tradisi daripada canang, gong dan *kulintangan* akan dipukul sebagai irama muzik untuk mengiringi bacaan jampi secara berlagu. Semasa *mansayau*, *babalian* akan membacakan manteranya seperti berikut:

Mantera IV;

*Baya baya kasi kasi gia-gia
Gia-gia Dayang Siti yajijah
Siti yajijah badung Nurlila Salam
Merah salam kariyasan na ra rayi
Cakap nari
Na gusan kariyasan awang-awang
Awang-awang kunda susan kasi ganding
Tuanyo sampar laut
Sampar laut di bahu cukup
Suda cukup bahu kiyu ma bura
Ya bura kalu datuk limbungan
Palambungan ani kari ya
Sano ratu si raba raba
Si raba raba ka nyau kariyasan
Suda cukupawang sara si
Si awang ari.....*

(Sumber: Tadin bin Sinjan, bekas *babalian*, Kampung Padas Damit, Beaufort)

Petanda yang menunjukkan acara *barasik* ini berjaya adalah menerusi kemunculan *biduk-biduk* kecil di *sangkuban* yang akan berisi minyak wangi.

Minyak ini amat harum dan dipercayai sebagai pemberian daripada makhluk halus yang diseru. Minyak wangi ini diberi kepada keluarga pesakit dan kaum keluarga yang hadir pada upacara *barasik*.

Ahli keluarga pesakit memberikan pengeras kepada *babalian* selepas upacara *barasik* sebagai tanda ucapan terima kasih. Pengeras atau pemberian biasanya berupa wang ringgit, pakaian atau makanan. Pemberian kepada *babalian* hanya dilaksanakan setelah beliau berjaya memulihkan semangat pesakit.

Menurut Shafie Matzin (1982/1983), keteguhan sistem *babalian* dalam kalangan masyarakat Bisaya pada masa lampau berpunca daripada kepercayaan dan keyakinan yang tinggi terhadap perubatan tradisional. Kaedah perubatan tersebut juga menunjukkan pemikiran masyarakat Bisaya pada masa lalu tentang keyakinan dan tanggapan terhadap amalan untuk mendekati diri kepada syaitan (Siti Aidah Bte Lokin, 2006; 713).

Gerak Tari Tradisional *Sayau Babalian*

Gerak tari dibentuk berdasarkan gerakan-gerakan yang khusus dan mempunyai makna tersendiri. Alat bunyi *bagandang* dalam upacara ritual bertujuan untuk memujuk atau menghalau makhluk halus yang mengganggu kehidupan mereka. Hidangan makanan khas juga disediakan kepada makhluk halus untuk memanggil spiritual dalam gerakan *babalian*. Dalam upacara pemujaan semangat, bomoh dan pembantunya bergerak mengelilingi pesakit sambil menari dan membaca jampi serapah. Pergerakannya turut diikuti oleh dua orang pembantunya yang dipanggil *malim*.

Pergerakan tari *sayau babalian* dibentuk secara spontan oleh *babalian* semasa upacara pengubatan berlangsung. Menurut informan⁴¹, pergerakan tarian berlaku secara separuh sedar dan dipercayai menari bersama-sama dengan makhluk halus. Bunyi muzik tradisi *bagandang* pula mengiringi tarian mengikut rentak perlahan dan laju. Rentak muzik perlahan menunjukkan cara memanggil makhluk halus untuk turun menari bersama *babalian*. Rentak muzik laju pula menunjukkan berlaku situasi rundingan dengan makhluk sedang berlangsung.

Rajah 2 Gerak tari tarian *sayau babalian* menerusi gerakan tangan selendang kuning, kipas tangan dan mayang pinang

Pergerakan *sayau babalian* yang merujuk gerak tari tangan dan gerak tari menggunakan aksesori selendang kuning, kipas dan mayang pinang [Rajah 2 (i) hingga (iv)]. Gerak tari ini diadaptasi daripada alam seperti gerak tangan burung terbang, sulur menolak angin dan pergerakan gajah lambung belali. Unsur-unsur spiritual dalam gerakan tari ini ialah memanggil makhluk halus turun ke bumi dengan menggunakan selendang berwarna kuning [Rajah 2 (iii)]. Unsur perlambangan warna kuning mewakili kumpulan makhluk halus. Gerak tangan menggunakan kipas berwarna merah dan biru pula menunjukkan *babalian* yang sedang berunding dengan makhluk halus. Kipas berwarna merah dan biru melambangkan dua kumpulan makhluk halus yang turun bersama *babalian* semasa pengubatan berlangsung. Makhluk harus ini menari bersama *babalian* mengelilingi *sangkuban*. *Sangkuban* adalah tempat tinggal sementara makhluk halus sebelum dihantar ke tempat asalnya. *Babalian* juga menari dengan gerak tangannya sambil memegang mayang pinang [Rajah 2 (iv)]. Mayang pinang dipercayai disukai oleh makhluk halus. Pada masa ini, *babalian* akan berkomunikasi menggunakan bahasa makhluk untuk mencapai perundingan agar semangat pesakit dapat dikembalikan.

Jampi Mantera Melalui Khidmat *Babalian*

Semasa mengubati seseorang pesakit, biasanya *babalian* akan membaca jampi dengan pelbagai cara. Bagi kes-kes yang ringan seperti luka-luka kecil, terseliuh

dan sebagainya, *babalian* akan menjampi secara terus di tempat yang sakit. Bagi pesakit yang mengalami demam atau sakit yang ringan pula, *babalian* akan menjampi air lalu diberikan kepada pesakit tersebut, sama ada untuk diminum atau digunakan sebagai air mandian. Jika pesakit mengalami sakit yang agak serius, maka *babalian* tersebut menggunakan kaedah memandikan pesakit selama tiga hari atau tujuh hari berturut-turut mengikut keperluan. Seseorang *babalian* hanya menggunakan peralatan yang sedikit dan ringkas ketika menjampi mantera atau ketika memandikan pesakit. Antaranya, air, telur ayam kampung, kain (putih, kuning, hitam), limau nipis dan mangkuk putih. Bagaimanapun, penggunaan peralatan bergantung kepada tahap keseriusan penyakit yang dihidapi pesakit setelah ditilik oleh *babalian*.

KESIMPULAN

Artikel ini telah memaparkan beberapa mantera dan gerak tari yang digunakan oleh *babalian* semasa mengubati pesakit. Bait atau kata-kata yang terdapat dalam jampi tersebut menjelaskan aspek kepercayaan dan *worldview* masyarakat Bisaya masa silam terhadap alam roh yang diungkapkan melalui jampi serapah.

Elemen seni tari tradisional (gerak tari), seni muzik (alat bunyi tradisional) dan bahasa komunikasi dengan makhluk halus menunjukkan wujudnya khazanah budaya seni persembahan dan resitasi mantera yang digunakan pada suatu masa dahulu. *Babalian* dengan bantuan *malim* adalah individu penting dalam institusi perubatan tradisional dahulu kala. Mereka memiliki kepakaran dan kemahiran tersendiri dan luar biasa. Tidak semua masyarakat Bisaya boleh memilikinya. Pengetahuan ilmu tentang alam mistik dengan alam sebenar seorang *babalian* dikatakan tokoh penting bagi masyarakat Bisaya. Justeru, peranan *babalian* dalam perubatan tradisional melalui aktiviti *barasik* ini menyediakan fungsi *psychotherapeutic* dalam masyarakat Bisaya, terutama dalam kalangan petani, penoreh getah dan pekebun kecil. Sebahagian daripada mereka ini terlibat secara langsung dalam aktiviti perubatan alternatif tradisi. Walau bagaimanapun, upacara pengubatan *barasik* tidak mewakili keseluruhan masyarakat Bisaya pada masa kini. Pegangan agama Islam kini telah mengambil ahli cara perubatan mesyarakat Bisaya, iaitu berasaskan perubatan moden dan berlandaskan syariah.

NOTA

- ¹ *Nailangan* bermaksud pesakit merasa alat kemaluannya berada di atas dahinya.
- ² *Buyun-buyunan* ialah perbuatan tidak waras akibat gangguan makhluk halus.
- ³ *Ulubalang* ialah sakit kepala luar biasa yang boleh disembuhkan melalui jampi.
- ⁴ *Pugai* ialah ilmu pengasih kepada kaum bukan sejenis.
- ⁵ Tempat tinggal makhluk halus yang dipercayai wujud di pinggir hutan, di tebing sungai, di tengah hutan dan di rimbun pohon buluh.
- ⁶ *Mamadinding* ialah melindungi sesuatu daripada ancaman luar seperti melindungi rumah daripada kecurian dan melindungi seseorang daripada ditimpa bencana yang disebabkan oleh manusia atau makhluk halus.
- ⁷ *Mamajaka* bermaksud bomoh boleh juga menggunakan ilmunya untuk menyakiti orang lain atau atas permintaan seseorang yang mengupah bomoh tersebut.
- ⁸ *Batanung* adalah kaedah untuk mengetahui punca penyakit atau menilik kehilangan barang, penyakit dan sebagainya.
- ⁹ *Mangiampun* ialah ilmu yang digunakan untuk mendamaikan perselisihan faham dalam kalangan ahli keluarga.
- ¹⁰ Penyakit angin diistilahkan sebagai penyakit akibat gangguan makhluk halus yang tidak dapat dikesan puncanya.
- ¹¹ *Nyaru* ialah penyakit yang biasanya dihidapi melalui keturunan pesakit akibat gangguan makhluk halus.
- ¹² *Galap* ialah merujuk kepada gangguan syaitan dan iblis terhadap pesakit.
- ¹³ *Sawan lasu* ialah keadaan demam panas dalam kalangan kanak-kanak.
- ¹⁴ *Sawan tarik* ialah keadaan demam panas pesakit sehingga tidak sedarkan diri.
- ¹⁵ *Bongil* merujuk kepada keadaan telinga yang tersumbat yang boleh diubati dengan jampi.
- ¹⁶ *Magusai* ialah batuk berterusan yang boleh diubati dengan jampi dan ramuan tradisional.
- ¹⁷ *Balatiarap* ialah merujuk kepada keadaan sakit perut yang disebabkan oleh teguran makhluk halus.
- ¹⁸ *Burut* ialah buah zakar membesar yang biasanya dihidapi oleh pesakit kanak-kanak.
- ¹⁹ Tempat tinggal makhluk halus yang dipercayai wujud di pinggir hutan, di tebing sungai, di tengah hutan dan di rimbun pohon buluh. Kawasan ini dipercayai boleh mendatangkan kebaikan kepada seseorang kerana ada niat atau akan menjadi sakit kerana mengganggu kawasannya.
- ²⁰ *Salau* merujuk pada kawasan di tengah sungai.
- ²¹ *Seruang* ialah tempat di daratan.
- ²² *Balasan* bermaksud pesakit menderita kerana menyeksa binatang. Kesakitan binatang sama juga dihidapi oleh manusia.
- ²³ *Maragkapi* ialah merujuk kepada keadaan badan yang panas seperti bahang arang api.
- ²⁴ *Cuca tawar* ialah jampi untuk menyejukkan badan akibat demam panas.
- ²⁵ *Ambun* ialah jampi untuk mengurangkan rasa panas badan kerana demam.
- ²⁶ *Angin gargasian* ialah merujuk kepada gangguan makhluk halus.
- ²⁷ *Angin pontianak* ialah gangguan makhluk yang meresap ke badan perempuan.
- ²⁸ Penanggalan kepala ialah makhluk halus yang terbang tanpa badan.
- ²⁹ *Babaya* ialah sakit badan kerana tersalah tanam di dalam tanah.
- ³⁰ *Pirangkapi* ialah demam yang terlampau panas seperti api.
- ³¹ Balasan api ialah demam yang panas sehingga kulit pesakit ditumbuhi kudis.
- ³² Maklumat daripada Alif bin Tapa (60 tahun), seorang bomoh.
- ³³ Tadin bin Sinjan (90 tahun) ialah bekas *babalian* selama 43 tahun, berasal dari Kampung Padas Damit, Beaufort.
- ³⁴ *Gundala* membawa maksud aktiviti *barasik* tidak dapat diteruskan pada malam itu kerana beberapa masalah dan akan diteruskan pada malam seterusnya.
- ³⁵ *Rarasan* ialah bunga-bunga khas/terpilih yang terdapat di dalam hutan untuk tujuan perubatan tradisi.
- ³⁶ *Barajung* adalah objek yang dibentuk seperti kapal. Bentuk kapal ini dibuat daripada nipah yang disebut biduk.
- ³⁷ *Mansayau* ialah pergerakan *babalian* menari-nari mengikut rentak bunyi tradisi. Pergerakannya dibuat sambil membaca jampi mantera.

- ³⁸ *Sayau Babalian* adalah tarian semasa mengubati pesakit dalam upacara ritual *barasik*.
³⁹ *Tajir* adalah nama-nama syaitan. Perkataan syaitan dalam jampi diucapkan sebagai bukti bahawa upacara ini sebenarnya adalah suatu pemujaan kepada iblis dan syaitan.
⁴⁰ *Mansayau* ialah pergerakan *babalian* menari-nari mengikut rentak bunyi tradisi. Pergerakannya dilakukan sambil membaca jampi mantera.
⁴¹ Tadin bin Sinjan, 90 tahun, bekas *babalian* selama 43 tahun berasal dari Kampung Padas Damit, Beaufort, Sabah. Temu bual pada 12 Oktober 2012.

BIBLIOGRAFI

- Buletin Perangkaan Bulan Oktober 2010*. (2010). Jabatan Perangkaan Malaysia, Negeri Sabah.
- Gimlette, J. D. (1915). *Malay poisons and charm cures*. London: Oxford University Press.
- Harun Mat Piah. (1989). *Puisi Melayu tradisional: Satu pembicaraan genre dan fungsi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Shafie Matzin. (1982/83). *Mipakan: Satu upacara menyembuhkan penyakit di kalangan orang Bisaya Sabah*. Latihan Ilmiah. Jabatan Antropologi dan Sosiologi. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Mohd. Taib Osman. (1989). *Masyarakat Melayu: Struktur organisasi dan manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Musnin bin Misdi. (2011). Gerak tari perubatan *babalian*: Membentuk budaya tari liliput suku kaum Bisaya Sabah. Kertas kerja dibentangkan di *Seminar Antarabangsa Warisan Nusantara & Bicara Kraf Warisan*. Kota Kinabalu. 9–11 Disember 2011. Universiti Malaysia Sabah.
- Musnin bin Misdi. (2017). Konsep gerak tari putera di Gadong menerusi adaptasi upacara Barasik masyarakat Bisaya Beaufort. Kertas kerja dibentangkan di *2nd International Conference on Religion and Society*, Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, Universiti Malaysia Sabah.
- Musnin Misdi & Ismail Ibrahim. (2012). Gerak tari perubatan tradisi Barasik & mantera suku kaum Bisaya Sabah. Kertas Kerja dibentangkan di *International Seminar Warisan Nusantara 2012 Indonesia*. Semarang: Universitas Negeri Semarang. 18–19 Disember: pp. 320–338.
- Rogayah A. Hamid & Mariyam Salim. (2007). *Pandangan semester Melayu mantera*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Roth, Henry Ling. (1896). *The natives of Sarawak and British North Borneo (Vol.1 & 2)*. London: Truslove & Hanson.

Informan

- Domsin Odal bin Otar (90 tahun), Pengamal upacara *barasik*, Kuala Penyu. Temu bual pada 7 Mac 2010.
- Hj. Suhailin bin Hj. Abdul Rahman (76 tahun), Kampung Gadong, Beaufort. Temu bual pada 8 April 2017.
- Hjh. Noraini binti Abd Kahar (69 tahun), Kampung Gadong, Beaufort. Temu bual pada 16 Mei 2017.

- Idam binti Achil (87 tahun), Bomoh, Kampung Takuli, Beaufort. Temu bual pada 20 Oktober 2012.
- Juatarah binti Anai (69 tahun), Suri rumah, Kampung Lupak, Beaufort. Temu bual pada 18 November 2012.
- Omar bin Gara (107 tahun), Pengamal perubatan tradisi, Kampung Bintuka, Beaufort. Temu bual pada 2 Disember 2010.
- Tadin bin Sinjan (97 tahun), bekas *babalian* selama 43 tahun, Kampung Padas Damit, Beaufort. Temu bual pada 12 Oktober 2012.
- Titing bin Abus (67 tahun), Jurulatih tarian *liliput* yang pertama dan pemain alat bunyi tradisi dalam upacara *barasik*. Kampung Poring Lupak, Beaufort. Temu bual pada 17 November 2012.

